

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

Кафедра інформаційних технологій та кібербезпеки, факультет №4

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни «Комплексні системи захисту інформації: проектування,
впровадження, супровід»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

125 «Кібербезпека»

Харків 2020

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 10 від 22.10.2020

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 4
Протокол № 6 від 21.10.2020

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС
Протокол № 6 від 22.10.2020

Розглянуто на засіданні кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки
(протокол від 20.10.2020 № 19)

Розробники:

1. *Доцент кафедри, к. т. н., доцент Соляник Т. М.*

Рецензенти:

1. *Професор кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут» д. т. н., професор Малєєва О. В.*

2. *Професор кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки ХНУВС, к.т.н.,
доцент Носов В. В.*

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Комплексні системи захисту інформації: проектування, впровадження, супровід» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра за спеціальністю 125 "Кібербезпека".

Предметом вивчення навчальної дисципліни є вивчення основних принципів та методів створення, впровадження та супроводу комплексних систем захисту інформації, а також придбання практичних навичок розв'язання задач професійної діяльності з їх використанням.

Міждисциплінарні зв'язки: викладання дисципліни „Комплексні системи захисту інформації: проектування, впровадження, супровід” базується на знаннях дисциплін «Комп'ютерні основи систем кібербезпеки», «Інформаційні технології», «Електроніка та схемотехніка», «Операційні системи та комп'ютерні мережі», «Прикладна криптологія», «Методи та засоби захисту інформації».

Програма навчальної дисципліни складається таких тем:

Тема № 1. Загальні питання організації та функціонування систем технічного захисту інформації.

Тема № 2. Нормативно-правова база України у сфері технічного захисту інформації.

Тема № 3. Комп'ютерні системи захисту інформації як об'єкт дослідження.

Тема № 4. Побудова комплексних систем захисту інформації.

Тема № 5. Процес створення комплексних систем захисту інформації.

Тема № 6. Розробка проекту комплексних систем захисту інформації.

Тема № 7. Введення комплексних систем захисту інформації в дію та оцінка захищеності інформації в ІТС.

Тема № 8. Експертиза комплексних систем захисту інформації.

Тема № 9. Впровадження та супровід КСЗІ.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1 Метою викладання навчальної дисципліни „Комплексні системи захисту інформації: проектування, впровадження, супровід” є забезпечити теоретичну та практичну підготовку здобувачів вищої освіти щодо принципів створення, організації та порядку проведення робіт з проектування, впровадження та супроводу комплексних систем захисту інформації (КСЗІ) в інформаційних, комунікаційних та інформаційно – телекомунікаційних системах (далі – ІТС) підприємств, організацій, установ тощо; набуття практичних навичок аналізу, побудови та використання комплексних систем захисту від несанкціонованого доступу до інформації.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни „Комплексні системи захисту інформації: проектування, впровадження, супровід” є отримання студентами необхідних знань щодо загальних питань порядку проведення робіт із створення КСЗІ в ІТС, здійснення комплексу заходів, спрямованих на

розроблення і впровадження інформаційних технологій, які забезпечують обробку інформації в ІТС згідно з вимогами, встановленими нормативно – правовими актами та нормативними документами у сфері захисту інформації; набуття практичних навичок аналізу, побудови та використання, захисту від несанкціонованого доступу до інформації.

1.3. Згідно з вимогами освітньої програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- принципи створення КСЗІ в ІТС;
- організацію та порядок проведення робіт з проектування, впровадження та супроводу комплексних систем захисту інформації в інформаційних, комунікаційних та інформаційно – телекомунікаційних системах;

вміти:

- здійснювати заходи щодо проектування, впровадження та супроводу комплексних систем захисту інформації в інформаційних, комунікаційних та інформаційно – телекомунікаційних системах.

1.4. Форма підсумкового контролю: залік

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 годин / 5 кредитів ECTS.

1.5. Програмні компетентності:

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни:		
Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі створення, впровадження та супроводу комплексних систем захисту інформації, що передбачає використання нормативної бази, спеціалізованих методів та засобів побудови таких систем.	
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК1.	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
	ЗК2.	Здатність застосовувати знання на практиці.
	ЗК3.	Знання та розуміння предметної області та розуміння професії.
	ЗК5.	Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
	ЗК6.	Здатність до пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел.
Фахові Компетентності (ФК)	ЗК8.	Здатність провадити дослідницьку та/або інноваційну діяльність.
	ФК2.	Здатність до використання інформаційних і комунікаційних технологій з метою пошуку нової інформації, створення баз даних, аналізу розподілених інформаційно-телекомунікаційних систем (ІТС), каналів зв'язку, систем управління процесами, оперативного планування роботи систем

		на основі аналізу інформаційних потоків та їх оптимізації.
	ФК3.	Здатність здійснювати проектування (розробку) систем, технологій і засобів інформаційної безпеки, що включає: прогнозування та оцінювання стану інформаційної безпеки об'єктів і систем: виконання спеціальних досліджень технічних і програмно-апаратних засобів захисту обробки інформації в ІТС; проведення техніко-економічного аналізу й обґрунтовування проектних рішень з забезпечення кібербезпеки; формування комплексу заходів (правил, процедур, практичних прийомів та ін.) для управління інформаційною безпекою.
	ФК4.	Здатність управляти системами, технологіями і засобами забезпечення інформаційної безпеки, що включає: відновлення нормального функціонування ІТС після здійснення кібератак, збоїв та відмов; управління інцидентами та ризиками інформаційної та кібербезпеки.
	ФК5.	Здатність проводити техніко-економічний аналіз й обґрунтовувати проектні рішення з забезпечення кібербезпеки. ФК 6. Здатність прогнозувати, виявляти та оцінювати можливі загрози інформаційному простору держави та дестабілізуючі чинники.

2. Стислий опис змісту навчальної дисципліни

Тема № 1. Загальні питання організації та функціонування систем технічного захисту інформації.

Захист інформації: основні терміни та визначення. Класифікація інформації. Властивості інформації. Захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах. Вимоги до захисту інформації.

Тема № 2. Нормативно-правова база України у сфері технічного захисту інформації.

Нормативні документи системи технічного захисту інформації. Поняття державного регулювання. Основні складові державного регулювання технічного захисту інформації.

Тема № 3. Комп'ютерні системи захисту інформації як об'єкт дослідження.

Об'єкт критичної інформаційної інфраструктури. Загальні положення інформаційних систем. Склад, структура та основні вимоги до комп'ютерних систем захисту інформації. Комплекси технічного захисту інформації. Комплекс засобів захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах.

Тема № 4. Побудова комплексних систем захисту інформації.

Основні етапи створення комплексних систем захисту інформації. Передпроектні роботи зі створення КСЗІ. Обстеження середовищ функціонування ІТС. Аналіз ризиків та джерел загроз інформаційної безпеки. Оцінка захищеності інформації в інформаційно-комунікаційних системах. Модель загроз та модель порушника в ІТС.

Тема № 5. Процес створення комплексних систем захисту інформації.

Розробка Політики безпеки інформації в ІТС. Нормативно-методичні матеріали з організації захисту інформації. Розробка технічного завдання (ТЗ) на створення КСЗІ. Склад і отримання розділів ТЗ. Вимоги до засобів захисту інформації від несанкціонованого доступу та витоку інформації технічними каналами. Функціональні профілі захищеності. Вимоги до проектної та експлуатаційної документації

Тема № 6. Розробка проекту комплексних систем захисту інформації.

Стадії проектування. Ескізний проект, Технічний проект, Робоча документація. Нормативні документи та стандарти, що регламентують проектування КСЗІ в ІТС. Склад документів, що розробляються при проектуванні КСЗІ. Види документів на програмні засоби, що використовуються при створенні КСЗІ. Робоча та експлуатаційна документація КСЗІ. Управління проектами. Система розроблення та поставлення продукції на виробництво

Тема № 7. Введення комплексних систем захисту інформації в дію та оцінка захищеності інформації в ІТС.

Роботи з підготовки організаційної структури (Служба захисту інформації) та розробка розпорядчих документів, що регламентують діяльність із забезпечення захисту інформації в ІТС. Комплектування КСЗІ. Будівельно – монтажні та пусканалагоджувальні роботи. Випробування та атестація комплексу технічного захисту інформації. Програми та методики випробувань

Тема № 8. Експертиза комплексних систем захисту інформації.

Суб'єкти та об'єкти експертизи. Порядок організації та проведення експертизи. Програма та методика проведення експертизи. Приймальні випробування ІТС при функціонуванні в її складі КСЗІ.

Тема № 9. Впровадження та супровід КСЗІ.

Роботи з організаційного забезпечення функціонування КСЗІ та управління засобами захисту інформації (відповідно до Плану захисту та експлуатаційної документації на компоненти КСЗІ). Гарантійне і післягарантійне технічне обслуговуванню засобів захисту інформації.

3. Індивідуальні завдання

3.1.1 Теми курсових робіт

1. Розробка системи захисту інформації для агентства з продажу нерухомості.
2. Розробка системи захисту інформації для кредитного відділу комерційного банку.
3. Розробка системи захисту інформації для бухгалтерії вищого навчального закладу.
4. Розробка системи захисту інформації для академії безперервної освіти.
5. Розробка системи захисту інформації для відділу виборчого комітету міської ради.
6. Розробка системи захисту інформації для інтернет-магазину продажу електротоварів.
7. Розробка системи захисту інформації для відділу кадрів комерційного банку.
8. Розробка системи захисту інформації для відділення фірми інтернет-провайдера.
9. Розробка системи захисту інформації для відділення комерційного банку.
10. Розробка системи захисту інформації для приватної конструкторської фірми.
11. Розробка системи захисту інформації для сховища даних супермаркету
12. Розробка системи захисту інформації для клінічної лабораторії.
13. Розробка системи захисту інформації для бібліотечного репозиторію кафедри.

4. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна

1. Інформаційна безпека / Ю. Я. Бобал [та ін.]; за ред. Ю. Я. Бобала, І. В. Горбатого . – Львівська політехніка, 2019. – 580 с.
2. Schneier, Bruce. Applied Cryptography: Protocols, Algorithms and Source Code in C, 20th Anniversary Edition edition // Bruce Schneier. – 2017. – 784 p.
3. Matt Walker. CEH Certified Ethical Hacker All-in-One Exam Guide. McGraw-Hill, 2012.
4. ITU-T Rec. X.805. Security architecture for systems providing end-to-end communications. / ITU-T Recommendation X.805, 10/2003. URL: <https://www.itu.int/rec/T-REC-X.805-200310-I/en> (дата звернення: 20.09.2016).
5. Конспект лекцій.

Допоміжна

1. Грищук, Р. Основи кібербезпеки / Р. Грищук, Ю. Даник. – Житомир : ЖНАЕУ, 2016. – 636 с.
2. Основи захисту інформації: навч. посіб. / Ю. Даник, С. Вдовенко, В. Шестаков, О. Писарчук, Р. Грищук, М. Куликівський, В. Ходаківський. – Жито-мир: ЖВІ ДУТ, 2015. – 220 с.
3. Бурячок, В. Політика інформаційної безпеки. / В. Бурячок, Р. Грищук, В. Хорошко. – ПВП «Задруга», 2014. – 222 с.
4. Корченко, А. Оцінювання шкоди національній безпеці України у разі витоку державної таємниці: монографія / А. Корченко, О. Архипов, Ю. Дрейс. – К: наук.-вид. центр НА СБУ України, 2014. – 332 с.
5. Остапов, С.Е. Технології захисту інформації / С.Е. Остапов, С.П. Євсєєв, О. Г. Король. – Родовід, 2014. – 428 с.
6. Забезпечення інформаційної безпеки держави / І. Іванченко [та ін.]; за ред. проф. В. Хорошка. – К: ПВП «Задруга», 2013. – 170 с.
7. Юдін, О. Інформаційна безпека. Нормативно-правове забезпечення / О. Юдін. – К.: НАУ, 2011. – 640 с.
8. Голубєв, В. О. Інформаційна безпека: проблеми боротьби зі злочинами у сфері використання комп'ютерних технологій / В. О. Голубєв, В. Д. Гавловський, В. С. Цимбалюк; за заг. ред. Р. А. Калюжного. – Запоріжжя: Просвіта, 2001. – 252 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Про інформацію: Закон України від 25 квітня 2019 року N 2704-VIII. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/Zakon/ukr/lawinform.html> (дата звернення: 01.09.2020)
2. Про державну таємницю: Закон України від 15.08.2020 № 3855-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення: 01.09.2020)
3. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 15.08.2020, № 3856-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 01.09.2020)
4. Про захист персональних даних: Закон України від 20.03.2020, № 2297-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 01.09.2020)
5. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 03.07.2020, № 3475-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15#Text> (дата звернення: 01.09.2020)
6. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 03.07.2020, № 2163-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 01.09.2020)
7. ДСТУ 3396.0-96. Захист інформації. Технічний захист інформації. Основні положення. – Чинний з 1997-01-01. – К.: Держспоживстандарт України, 1997. – 11 с.

8. ДСТУ 3396.1-96. Захист інформації. Технічний захист інформації. Порядок проведення робіт. –Чинний з 1997-01-01. – К.: Держспоживстандарт України, 1997. – 11 с.

9. ДСТУ 3396.1-96. Захист інформації. Технічний захист інформації. Терміни та визначення. –Чинний з 1998-01-01. – К.: Держспоживстандарт України, 1997. – 11 с.

5. Засоби оцінювання здобувачів вищої освіти

1. Що таке інформація? Види інформації.
2. Поняття доступу до інформації. Інформація з обмеженим доступом.
3. Що таке інформаційна взаємодія? Суб'єкти та об'єкти інформаційної взаємодії.
4. Які властивості інформації існують? Навести приклади.
5. Що таке загроза? Види загроз.
6. Що таке захист інформації?
7. Що таке технічний захист інформації?
8. Хто є суб'єктами відносин, пов'язаних із захистом інформації в системах?
9. Що таке комунікабельність носіїв інформації? Навести приклади комунікабельних та некомунікабельних носіїв.
10. Що таке режимна адекватність носіїв інформації? Навести приклади.
11. Які основні складові нормативно-правової бази України Ви знаєте?
12. Які основні аспекти технічного захисту інформації в Україні регулюються державою?
13. Що таке об'єкт критичної інфраструктури? Навести приклади.
14. Що таке критична інфраструктура?
15. Що таке об'єкт критичної інформаційної інфраструктури? Навести приклади.
16. Що таке критичні бізнес/операційні процеси об'єкта критичної інфраструктури?
17. Що таке Інформаційна система?
18. Які види інформаційних систем існують?
19. Назвіть загальні вимоги до кіберзахисту об'єкта критичної інфраструктури.
20. Що забезпечується організаційними та технічними заходами з кіберзахисту?
21. У чому полягає загальна політика інформаційної безпеки?
22. Що забезпечується управлінням доступом користувачів та адміністраторів до об'єктів критичної інфраструктури?
23. У чому полягає ідентифікація та автентифікація користувачів та адміністраторів об'єкта критичної інфраструктури?
24. Для чого використовують реєстрацію подій компонентами об'єкта критичної інфраструктури, чи потрібен їх періодичний аудит?
25. Що таке забезпечення мережевого захисту компонентів та інформаційних ресурсів об'єкта критичної інфраструктури?
26. Що таке забезпечення доступності та відмовостійкості компонентів та інформаційних ресурсів об'єкта критичної інфраструктури?

27. Що визначається умовами використання програмного та апаратного забезпечення об'єкта критичної інфраструктури?
28. Які вимоги до умов розміщення компонентів об'єкта критичної інфраструктури існують?
29. Які варіанти захисту інформації можливі?
30. Які основні етапи технічного захисту інформації існують?
31. У чому полягає визначення й аналіз загроз?
32. Яким чином можуть здійснюватися загрози?
33. Що таке ситуаційна карта об'єкта критичної інфраструктури?
34. Що таке окрема модель загроз?
35. З яких основних етапів складається процес обстеження об'єкта критичної інфраструктури?
36. Які основні складові окремої моделі загроз Ви знаєте?
37. Що таке технічне завдання на розробку системи захисту інформації? Які основні розділи технічного завдання?
38. Які документи містить план технічного захисту інформації?
39. Які заходи захисту інформації з обмеженим доступом може містити план технічного захисту інформації?
40. Що виконується у процесі розроблення і реалізації організаційних заходів?
41. Що забезпечується під час реалізації первинних технічних заходів?
42. Яким чином здійснюється блокування каналів витоку інформації?
43. Яким чином здійснюється блокування несанкційованого доступу до інформації або її носіїв?
44. Що виконується у процесі реалізації основних технічних заходів захисту?
45. Для чого використовують програмні засоби захисту інформації?
46. Що таке спеціальні інженерно-технічні споруди, засоби та системи? Навести приклади.
47. Які основні вимоги до заходів захисту інформації існують?
48. Що таке рівень захисту інформації?
49. Які рівні захисту інформації існують?
50. Що є об'єктом атестації технічного захисту інформації?
51. Що виконується у ході атестації?
52. У чому полягає реалізація технічного плану захисту інформації?
53. У чому полягає контроль функціонування системи захисту інформації?
54. У чому полягає управління системою захисту інформації?